

درنگی در دعای فرج

پژوهنده و مترجم: دکتر هادی ارستگار

همه موجودات و مخلوقات شامل انسان، حیوان، جماد و نبات به‌حسب اصل وجودی خویش و کمالات وجودی، فقیر و نیازمند محض هستند. گاهی این فقر، فقر وجودی است که همه موجودات طالب اصل وجودند و طلب هستی می‌کنند، «إِنَّا لله و إِنَّا الیه راجِعُونَ» (بقره/۱۵۶) و گاهی این فقر، فقر کمالی است که موجودات طالب کمالات وجودیه خود هستند و خداوند متعال برحسب قابلیت استعداد هر موجودی، قسمتی از وجود و هستی را به او اضافه می‌کند «و تَخْتَفِیه مِن رَّوْجِی» (حجر/۲۹). پس موجودات همه به‌قدر قابلیت و استعداد خویش، خداوند تبارک‌وتعالی را برای نیل به کمالات وجودی خود می‌خوانند.

چنان که در آیه شریفه الهی فرمود: «از آسمان آبی را نازل کرد و به‌قدر گنجایش رودخانه‌ها و جوی‌ها آب در آن جاری شد.» (رعد/۱۷) پس اگر دعای انسان مطابق با زبان استعداد خویش باشد و به‌قدر قابلیت خویش خداوند را بخواند، دعایش به شرف اجابت نزدیک شده و مستجاب خواهد شد. چنان که درباره یونس^(ع) فرمود: «وقتی در شکم ماهی گرفتار شد خدای تعالی را منطبق بر نوع گرفتاری‌اش و با تضرع می‌خواند و از آن موقعیت‌واز غم نجات می‌یابد و سپس خدای تعالی می‌فرماید این چنین مؤمنان را نجات می‌دهیم.» (انبیاء/۸۷و۸۸) فرمان و امر الهی است که فرمود: «ادْعُونِی اَسْتَجِبْ لَکُمْ» (غافر/۶۰) دعا باید مطابق با قابلیت و به‌قدر استعداد خویش باشد که در این صورت مستجاب خواهد شد. پس خطاب قرآنی «ادْعُونِی اَسْتَجِبْ لَکُمْ» چون دائمی است، پس دعای انسان به دو بابت توقف خواهد داشت: اول اینکه شخص بداند کیست و چه می‌خواهد. دوم، طرف خواننده شده (حق تعالی) را بشناسد و شرایط مقرر از طرف حق تعالی را تمام‌و‌کمال به وجود آورد، پس در این صورت است که دعا از صورت ظاهر خارج و از باطن و عمق جان برمی‌خیزد و چون چنین شود، اجابت حاصل و فیض عطایای الهی از خزاین لایتناهی و بی‌منتها به‌سوی او جلب می‌شود.

پس سزاوار است دعاکننده تا می‌تواند باطن خود را پاک و منزه کند و آن را از آلودگی‌های ظاهری و باطنی پاک کند تا دعایش از مرحله‌گتار به مقام حال و از مقام حال به زبان استعداد و قابلیت برسد و از ظاهر به باطن سرایت کند. در این صورت است که دعایش به شرف اجابت نزدیک و به مقصدش نائل می‌شود، پس باید کوشش کرد که باطنش دعا کند و باطنش طالب باشد تا درهای خزاین فیض الهی گشوده شود.

یکی از مواردی که برای انسان می‌تواند پاک‌کننده باطن باشد، دعا برای دیگری است که چه خوب سروده است مولوی:

گفت ای موسی ز من می جو پناه

با دهانی که نکردی تو گناه

گفت موسی من ندارم آن دهان

گفت ما را از دهان غیر خوان

از دهان غیر کی کردی تو گناه

از دهان غیر بر خوان کای اله

آن چنان کن که دهان‌ها مر ترا

در شب و در روزها آرد دعا

از دهانی که نکردستی گناه

و آن دهان غیر باشد عذرخواه

اما دعاهایی که نیل به کمالات وجودی را دربردارد، دعا برای امام هر عصر است که در این دوره و زمان امام عصر حضرت جبه‌بن‌الحسن العسکری^(عج) است. دعایی که فرمودند در هر زمان و هر ساعتی باید خوانده شود و این توصیه‌ها نه‌تنها برای آن امام همام^(عج) است که خدای تعالی تضمین سلامتی وجود آن بزرگوار را کرده است که «لا تَخْلُو الْأَرْضَ مِنْ حَیَّه...» (بصائر الدرجات/۴۸۶) بلکه برای آماده‌سازی خویش، آن هم برای درک وجود آن عزیز است؛ یعنی کمالات وجودی منتظران باید به‌گونه‌ای باشد تا بتوانند عظمت و وجود آن حضرت را درک کنند. بدین معنا که نخست باید خود را از هر نوع آلودگی بیالایند و سپس بتوانند حضور آن حضرت را درک کنند. چنان که حافظ فرمود:

غسل در اشک زدم کاهل طریقت گویند

پاک شو اول و پس دیده بر آن پاک انداز

پس باید بدانیم که یکی از آن دعاهایی که اگر در صدر دعاهایمان قرار بگیرد، خدای تعالی مستجاب می‌کند، دعای فرج (اللَّهُمَّ کُنْ لِّوَلِیکَ ...) است که اولاً سند این روایت، بر اساس آنچه سندنویسان بیان کرده‌اند، بسیار قوی و صحیح است. دوم، صدور این روایت که دستور به خواندن آن را داده‌اند برای شب بیست و سوم ماه مبارک رمضان است. شبی که بر اساس آنچه رسیده است، به شب قدربودن اولویت دارد.

پیرس و بدان

مسئله درباره سجده

در این ستون به پرسش‌های شما درباره حکم مسائل مختلف از نظر شرعی پاسخ خواهیم داد. شما مخاطبان گرامی می‌توانید با ارسال پیامک پرسش‌های خود را به‌شماره ۰۲۲۸۹۰۳۰۰ ما در میان بگذارید.

آیا واجب است که در هنگام سجده دو انگشت شست یا روی زمین قرار بگیرد؟ اگر دو انگشت کناری شست یا بزرگ‌تر باشد و در هنگام سجده آن‌ها نیز یا زمین تماس داشته باشند، اشکالی دارد یا خیر؟ اگر شست پای کسی قطع باشد طبیعتاً انگشت کناری شست با زمین تماس خواهد داشت، در این حالت آیا اشکالی به نماز فرد وارد است؟

آیت‌ا... العظمی خامنه‌ای

اگر شست پا دارد حتما باید سر انگشت شست به زمین برسد و نسبت به بقیه انگشتان وظیفه خاصی ندارد و تماس آن‌ها با زمین اشکالی ندارد. اگر شست پا ندارد درصورتی که به همان شکل یادشده در سؤال سجده کند، صحیح است.

آیت‌ا... مکارم شیرازی

بنا بر احتیاط واجب باید هنگام سجده سر دو انگشت بزرگ پاها بر زمین باشد و انگشت‌های دیگر کافی نیست، حتی اگر ناخن انگشت بزرگ پا طوری بلند باشد که سر انگشت به زمین نرسد اشکال دارد. البته بودن بقیه انگشتان همراه با آن دو انگشت بر روی زمین اشکالی ندارد.

آیت‌ا... خویی

در سجده باید دو انگشت بزرگ پاها را به زمین بگذارد و اگر انگشت‌های دیگر پا یا روی پا را روی زمین بگذارد یا به‌واسطه بلندبودن ناخن، شست به زمین نرسد، نمازش باطل است و فردی که از روی تقصیر و ندانستن مسئله، نمازهای خود را این‌طور خوانده است، باید دوباره بخواند.

ذکر سجده

ذکر سجده واجب است و احتیاط آن است که حداقل سه‌مرتبه «سُجَّحَانَ...» یا یک‌مرتبه «سُجَّحَانَ رَبِّیْ الْأَعْلَیْ» و بجمده، بگوید و هرچه بیشتر بگوید بهتر است، در این حالت آرام‌بودن بدن لازم است.

اهمیت سجده

امام صادق^(ع) فرمودند: «وَحَدَّثَ الثَّوْرُ فِی الْبُکَاءِ وَالسُّجْدَةِ، نور را در گریستن از خوف خدا و در سجده یافتن، همچنین می‌فرمایند: «السُّجُودُ مُثَنَّى الْعِبَادَةِ مِنْ بَنَى آدَمَ، یعنی بنی آدم اگر بخواهند عبادت خود را به اوج و به نهایت برسانند، تا آنجا که رتبه و درجه‌ای فوق آن تصور نشود، تنها راهش سجده است.» معلوم می‌شود در میان تمام عبادات، این حالت سجده که نمازگزار دارد، بالاترین عبادت است و با تمام اجزا و قسمت‌های دیگر نماز و با تمام عبادت‌هایی که در شریعت وجود دارد، فرق دارد.

فروتنی

اوج تواضع وخشوع را باید در سجده جست. حضرت علی^(ع) می‌فرمایند: «هنگامی که انسان نماز می‌خواند، ساییدن گونه‌ها به خاک نشانه تواضع و گذاردن اعضای شریف بر زمین، دلیل کوچکی و حقارت است. بنده خدا، شریف‌ترین عضو از اعضای بدن خود را بر خاک می‌نهد و با این کار ارتباط را با خدای خود برقرار می‌کند. با بهترین وجه با معبود خود سخن می‌گوید و با یکتای بی‌همتا درددل می‌کند، ناله می‌کند، گریه می‌کند و خود را به خاک می‌کشد و سر بر خاک می‌نهد تا فکرش را الهی و جانش را نورانی کند. رسول خدا^(ص) می‌فرمایند: چه می‌شود که شیرینی عبادت را در شمانمی‌بینم؟ عرض کردند: شیرینی عبادت چیست؟ پیامبر^(ص) فرمودند: تواضع است. سجده گاه، محلی است که بنده خدا، تواضع، تقرب جست، تخلص، تزکیه، تنهایی، تفکر و تکلیف را در آن تجربه می‌کند.

مردی خدمت پیامبر اکرم(ص)

رسید. حضرت^(ص) از او پرسیدند چه می‌خواهی؟ در جواب گفت: بهشت! حضرت تأملی کردند و سپس فرمودند: «یا عَبْدَ اللَّهِ اَعْتَا بِطُولِ السُّجُودِ، یعنی: ای بنده خدا یاری ده ما را (در رساندن به این خواسته) از طریق سجده‌های طولانی.»

فرمودند: تواضع است. سجده گاه، محلی است که بنده خدا، تواضع، تقرب جست، تخلص، تزکیه، تنهایی، تفکر و تکلیف را در آن تجربه می‌کند.

سر بر تراب آستان الهی

مروری بر معنای سجده در نماز

حمیده خلیل‌زاده / نماز، مهم‌ترین جلوه پرستش خداوند است که در قالب فرامینی از سوی حضرت حق و توسط پیام‌آور او به بشریت ارزانی شده است. در همه ادیانی که از نسل ابراهیم^(ع) به بشر رسیده است، نماز به صورت‌های مختلف وجود دارد. نماز در روایات، ستون اسلام شمرده شده است. نماز حقیقی دارای مراتب است؛ حقیقت نماز، نجوای با حضرت حق است که شروع آن همراه با علم، قیام آن همراه با حیا، ادای آن با تعظیم، خروج از آن با خوف و نهایت آن اعراض از ماسوی‌ا... و غرق شدن در دریای معبود است. امروز به‌معنای سجده در نماز می‌پردازیم.

معنای سجده چیست؟

سجده به‌معنای خضوع، خم‌شدن و سر فرودآوردن و نهادن پیشانی بر زمین است. واژه سجده شصت‌بار در قرآن استفاده شده است و نام یکی از سوره‌های قرآن «سجده» است که در آخرین آیه آن، سجده را وسیله قرب و نزدیک‌شدن به خدا معرفی می‌کند. در روایات سجده به‌عنوان بهترین حالت انسان برای نزدیک‌شدن به خداوند معرفی شده است. سجده به انسان اختصاص نداشت و همه موجودات و اشیا، خدا را با سجده بر او عبادت می‌کنند.

مولوی در اشعارش نماز، رکوع و سجود آن را راهی برای فانی‌شدن وجود موهوم انسان در سرای حق و رسیدن به حشمت و بزرگی معنوی می‌داند و می‌فرماید:

گفت پیغمبر رکوع است و سجود

بر در حق، کوفتن حلقه وجود

حلقه آن در هر آن کو می‌زند

بهر او دولت سری بیرون کند

در سجده عظمت خدای تبارک‌وتعالی را به یاد می‌آوریم. وقتی انسان سر بر خاک می‌گذارد و در حال سجده است، قبل از بیان و تلفظ ذکر سجده باید به عظمت خدای تبارک‌وتعالی توجه پیدا کند. آن موجودی که در برابرش پیشانی خود را بر خاک نهاده‌ایم لایق و سزاوار این حالت ماست. تنها خداوند سزاوار چنین رفتاری است. سجده مختص خدای تبارک‌وتعالی است و نمی‌توان آن را برای غیرخدا انجام داد و این کار حرام است.

حقیقت سجده

امام صادق^(ع) در روایت مفصلی که از ایشان در کتاب مصباح الشریعه نقل شده است، درباره حقیقت سجده می‌فرماید: به‌خدا قسم اگر کسی در تمام عمرش ولو یک‌بار حقیقت سجود را انجام دهد، زبان کار نمی‌شود. رستگار نمی‌شود کسی که با خدای خود در این حال، حالت سجده، خلوت کند درحالی‌که خود را فرب می‌دهد! و غافل است از آنچه خدای تبارک‌وتعالی برای سجده‌کنندگان در دنیا و آخرت آماده فرموده است. ایشان همچنین می‌فرمایند: خدا برای ساجدین انس در دنیا و راحتی در آخرت را قرار داده، کسی که در دنیا می‌خواهد مأنوس با خدای تبارک‌وتعالی باشد و کسی که راحتی قبر و برزخ و قیامت را بخواهد و به دنبال مقام قرب در قیامت است، باید از سجده مدد گرفته و به حقیقت سجده برسد.

سز سجده بر خاک

بیان شد سجده عظیم‌ترین مرتبه خضوع و خشوع در برابر خدای تبارک‌وتعالی است. در کلام عرفا از سجده به معراج یونسی تعبیر شده است. حضرت یونس^(ع) وقتی که در دل ماهی و آن ظلمات قرار گرفت، برای نجات خود ذکری را بر زبان آورد و خداوند او را نجات داد. ما هم به هنگام سجده خود را درمجموع ظلمت‌های دنیا می‌بینیم، در سجده می‌بینیم که تمام دنیا و ظلمت‌های آن ما را فرا گرفته و اگر بخواهیم از این ظلمت‌ها نجات پیدا کنیم. باید در قلب و فکر خود به عظمت و علو و بزرگی خدای تبارک‌وتعالی توجه کنیم و بعد ذکر سجده را بر زبان جاری کنیم که سبحان ربی‌الاعلی‌وبجمده.

آثار سجده در مقابل خداوند

راه رسیدن به بهشت

هدیه از جانب خداوند

آیت‌ا... العظمی بهجت می‌فرمایند: «نماز به‌منزله کعبه و تکبیره الاحرام، پشت سر انداختن همه چیز غیر خدا و داخل‌شدن در حرم الهی است و قیام، به‌منزله صحبت دو دوست و رکوع خم‌شدن عبد در مقابل آقااست و سجده نهایت خضوع و خاک‌شدن در مقابل اوست. وقتی که عبد آخر نماز از پیشگاه مقدس الهی بازمی‌گردد، اولین چیزی که سوغات می‌آورد، سلام از ناحیه اوست.»

تشکر و تذکر

جایی که «شعاع شمس» برای خداوند سجده می‌کند، چرا انسان بر خداوند سجده‌نکند؟ چرا انسان تشکر زی‌باه جانیاورد؟ در اعمال مسجد بزرگ کوفه می‌خوانیم: «اَنْتَ الَّذِی سَجَدَ لَکَ شُعاعُ الشَّمسِ، تو آن خدایی هستی که شعاع شمس (خورشید)، برای توسجده می‌کند.» همچنین حضرت امیر^(ع) می‌فرمایند: آسمان سجده‌گاه فرشتگان است. اگر آسمان سجده‌گاه فرشتگان است، چرا دنیا سجده‌گاه عاشقان حق نباشد؟! مگر شکر نعمت واجب نیست؟ پس چگونه می‌توان از خداوند تشکر کرد؟ خداوند در قرآن مجید می‌فرماید: «آنچه در آسمان‌ها و زمین است برای خدا تسبیح می‌گویند و او عزیز و حکیم است.» شکر خالق واجب است و بهترین نوع تشکر، برای بهترین هاست و زیباترین نوع تشکر، در قالب یک سجده ساده انجام می‌شود که هم اختصاص دارد برای خداوند منان و هم کاربردی و عملی است، نه صرفاً زبانی.

^[1] منابع

^[2] نهج‌البلاغه

^[3] لغت‌نامه

^[4] دهخدا،

^[5] تفسیرالمیزان

^[6] غررالحکم

^[7] مفاتیح‌الجنان

^[8] بحارالانوار

^[9] میزان‌الحکمه

^[10] مثنوی معنوی